

Maerten van Heemskerck

Maerten van Heemskerck werd ± 500 geleden in 1498 in Heemskerck geboren. Zijn vader, Jacob Willemsz. van Veen was een welgesteld landsman. Eigenlijk heette hij dus Maerten van Veen, maar zoals vaker in die tijd noemden veel kunstenaars zich naar hun geboorteplaats.

Van Heemskerck werd in een eenvoudig boerengezin geboren. Hij had twee zusters en een broer en was voorbestemd om later de boerderij van zijn vader over te nemen, maar dat wilde hij niet. Van Heemskerck had een groot talent voor tekenen en schilderen.

Hij ging in de leer bij de Haarlemse schilder Cornelis Willemsz., maar zijn vader haalde hem terug. Met grote tegenzin moest Van Heemskerck de kost weer thuis verdienen. Het verhaal

volgens het schilderboek van van Mander is dat Maerten op een dag de koeien moest melken en op de terugweg de emmer vol met melk op zijn hoofd zette. Hij liep tegen een boomtak aan en de melk ging verloren. Zijn vader was razend. Maerten vluchtte het huis uit en sloiep in een hooiberg. De volgende dag stuurde zijn moeder hem met een knapzak en geld op weg om een studie te gaan volgen.

Met de hulp van zijn moeder vertrok Maerten naar Haarlem waar hij leerling-schilder werd bij Cornelis Willemsz. In Delft studeerde hij daarna korte tijd bij Jan Lucasz. Jan van Scorel, toen al bekend, werd zijn volgende leermeester. Die was toen één van de belangrijkste meesters omdat hij zich een bijzondere, nieuwe manier van schilderen eigen gemaakt had in Italië: de renaissance had zijn intrede gedaan in de Nederlanden. Dit sprak Maerten erg aan.

Dat Van Heemskerck veel geleerd heeft van Scorel kan men opmaken uit het feit dat de kenners soms niet kunnen uitmaken of een werk van Scorel of van Van Heemskerck is, zoals het geval is geweest bij de schilderijen Maria Magdalena en De rust tijdens de vlucht naar Egypte. Pas in de jaren zeventig is duidelijk geworden dat het eerst genoemde werk van Scorel is en het tweede van Van Heemskerck.

Op 23 mei 1532 vertrok hij naar Rome, om daar de klassieke kunst en het werk van de eigentijdse meesters te bestuderen. Hij ging er wonen bij de Nederlandse kardinaal Willem van Enckenvoirt, waar hij terechtkwam via Jan van Scorel die al eerder in Italië was geweest. Van Enckenvoirt was een groot kunstliefhebber en had goede contacten met zowel Italiaanse als Nederlandse kunstenaars die in Rome verbleven. Zo kwam Van Heemskerck aan zijn opdrachten. Hij was al snel succesvol en werd door de schilder Giorgio Vasari in zijn schildersboek genoemd als een bekwaam schilder van figuren en landschappen. Het schijnt dat hij in Rome aardig wat verdiend heeft en dat een Italiaanse kennis zelfs werken van hem heeft gestolen omdat ze erg populair waren.

In 1536 keerde Van Heemskerck terug naar de Nederlanden. Hij vestigde zich als een zelfstandig meester. Door zijn eenvoudige komaf had hij niet eerder de middelen en het aanzien om voor zichzelf te beginnen. Dat aanzien heeft hij bij zijn leermeesters wel gekregen. Hij ging wonen bij Pieter Jan Foppesz., een rijke Haarlemmer die kerkmeester van de Sint-Bavo was. Hij kende hem omdat Foppesz. grootgrondbezitter was in Heemskerck.

In 1537 tekende hij een contract voor het schilderen van de zijluiken bij een altaarstuk, De Calvarieberg, voor de Oude Kerk in Amsterdam. De volgende jaren was Van Heemskerck een veelgevraagd kunstenaar. Hij beperkte zich niet alleen tot schilderen en tekenen, ook maakte hij tapijntontwerpen en ontwierp hij glas-in-loodramen voor de Karmelietenkerk in Haarlem.

Hij trouwde rond 1540 met de Haarlemse Marie Jacobs Coningsdochter, maar zij stierf anderhalf jaar later in het kraambed. Ook het kind overleefde de bevalling niet en Van Heemskerck is daarna kinderloos gebleven. Wel trouwde hij kort daarop met de rijke Martytgen Gerritsdochter. Zij leefden toen in een groot huis aan het Donkere Spaarne. Maerten van Heemskerck is lid geweest van een rederijdersgezelschap, wat betekent dat hij uiteindelijk behoorde tot de welgestelde burgers. Ook is hij lid geweest van het Haarlemse Sint-Lucasgilde. Daar heeft hij hoge functies bekleed; zo was hij van 1550 tot 1552 keurmeester, en de daaropvolgende twee jaar stond hij aan het hoofd van het gilde. Ten slotte werd hij in 1553 kerkmeester van de Sint-Bavo, een functie die hij tot zijn dood, 22 jaar later, vervulde. In 1570 werd hij door het gemeentebestuur van Haarlem vrijgesteld van het betalen van de stedelijke belasting 'op grond van zijn grafische vaardigheid waarin hij uitblonk'. Hij verkeerde in de betere kringen, werd kerkmeester, had verscheidene bestuursfuncties in het gilde en was actief in de rederijderskamer. In 1573 komt zijn naam voor op een lijst van personen die de stad Haarlem geld lenen om de Spanjaarden af te kopen. Veel van zijn opdrachten kwamen voort uit zijn contacten met aanzienlijke Haarlemse families zoals met Jan van Zuren (advocaat en burgemeester van Haarlem), met twee broers van Van Zuren, waarvan er een na Van Heemskercks dood trouwde met diens vrouw, met de familie Van Beresteyns, met de humanist Dirck Volkertsz. Coornhert, met Hadrianus Junius (stadsarts van Haarlem en rector van de Latijnse school), met de beroemde Alkmaarse arts Pieter van Foreest en met Cornelis Musius, dichter en prior van het Agathaklooster te Delft. Hij stierf op 1 oktober 1574 in zijn woonplaats en ligt begraven in de Grote of Oude Sint Bavokerk in Haarlem.

Gedenkplaque en grafsteen in de Grote of Oude Sint Bavokerk in Haarlem

Het register van bruiden

Bij testament bepaalde hij dat meisjes uit Heemskerk en Haarlem, die 'wel gescapen ende gesien soude wesen' en die op zijn graf trouwden een som geld als bruidschat kregen. Het testament spreekt van een bruidenfonds 'dat in alle naevolgende jaeren ten eeuwygen dagen toe' toegekend moest worden. De huwelijksgift, waarvoor dus elk jaar twee bruidsparen in aanmerking kwamen, mocht alleen worden besteed aan 'heure huuse en huysraet'. Om de herinnering aan Maerten en zijn vrouw levend te houden moesten de bruidsparen trouwen op zijn grafsteen in de Grote of Oude Sint Bavokerk in Haarlem. Er zijn in totaal 199 bruidsschatten vergeven. De meeste kwamen terecht in Heemskerk, om precies te zijn bij 138 meisjes, terwijl 58 meisjes uit Haarlem een som geld kregen. Van drie bruiden is de herkomst niet bekend. Het laatste paar dat op zijn graf trouwde was Trijntje Klaasse de Boer die op 27 november 1787 trouwde met Jan Kuil. Trijntje kwam uit Heemskerk.

Op het graf van zijn vader, op het kerkhof van Heemskerk, liet hij een azuurstenen pyramide of grafspits bouwen. Bovenop staat het gehouwen beeld van zijn vader en het grafschrift in Latijn en in het Nederlands. Dan staat er nog een kindje op doodsbeenderen waar vuur doorheen speelt. Het zinnebeeld van onsterfelijkheid. Er onder staat: Cogita mori. Beneden ziet men zijn wapen met boven aan de rechterkant een dubbele arend en links een leeuw, onder een naakte gevleugelde arm met een pen of penseel in de hand rustend op een schildpad. Voor het onderhoud van deze pyramide werd door Maerten ook een stuk land bestemd met dien verstande dat, als men het monument liet vervallen, de familie het land in bezit mocht nemen.

Het originele gedenkteken staat tegenwoordig ter bescherming tegen weersinvloeden in de toren van de dorpskerk. Op het kerkhof staat een replica.

De replica van het gedenkteken voor de vader van Maerten van Heemskerck op het kerkhof van de dorpskerk te Heemskerk.

In Heemskerk kent men een Maerten van Heemskerckstraat, een Maerten van Heemskerkplein en een Willem van Veenstraat. Op één van de hoeken van het voormalige raadhuis aan het Burgemeester Nielenplein staat een beeld voorstellende Maerten van Heemskerk. Een tweede beeld van Maerten staat op het Kerkplein schuin voor de Dorpskerk. Maerten staat afgebeeld terwijl hij op zijn schetsblok de kerktoeren natekent.

Schilderijen van Maerten van Heemskerck zijn terug te vinden over de hele wereld.
o.a. in

Ecce Homo, drieluik (Museum Narodowe w Warszawie)

Rijksmuseum Amsterdam

Frans Hals Museum (Haarlem)

Museum Boijmans Van Beuningen (Rotterdam)

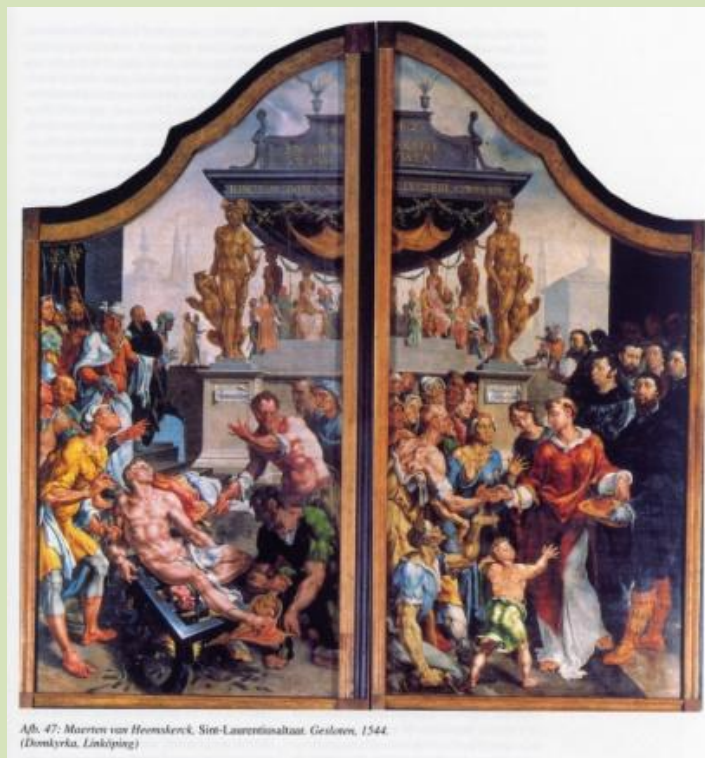
Stedelijk Museum Alkmaar

Museum voor Schone Kunsten (Gent)

Hermitage (St. Petersburg)

Bronzen plaquette op een grafsteen in de grote kerk van Breda door Maerten van Heemskerck

Abt. 47: Maerten van Heemskerck. Sint-Laurentiusaltaar. Geïsoleerd, 1544.
(Domkerk, Linköping)